

מסורת הש"ס

- א. ברכות מ.ב. שבועות לט.א. ילק"ש תורה רצד.
- ב. ראה ירושלמי סוטה פ"ז הי"ב. שם פ"ח הי"א. ספרי דברים כו. יג.
- ג. ירושלמי שם פ"ח הי"א. תוספתא סוטה פ"ז ז.
- ד. תוספתא שם.
- ה. תוספתא שם א. וראה שבועות לח.ב.
- ו. יבמות קו.ב. וראה ספרי במדבר ה. יט.
- ז. סוטה לח.א.

גרסות

בכל לשון יש בכתיב: בלשונם.

א משנה אלו נאמרין בכל לשון ולא דווקא בלשון הקודש: פרשת סוטה כאשר הכהן מזהיר ומשביע אותה, וידידי מעשר שאדם מתוודה, לאחר שלש שנים של מחזור השמיטה, שהפריש את כל מעשרותיו כתיקונם, קרית (קריאת) שמע, ותפלה, וברכת המזון, ושבועת העדות, שנשבע אדם שאין לו מה להעיד בנושא מסויים, ושבועת הפיקדון שנשבע לחבירו שאין בידו פיקדון שלו. ואלו הדברים נאמרין בלשון הקודש דווקא: מקרא ביכורים פסוקים שצריך אדם לומר כשמביא את הביכורים למקדש, ומה שאומרים היבם והיבמה בחליצה, ברכות וקללות שאמרו בהר גריזים ובהר עיבל, ברכת כהנים, וברכת כהן גדול על התורה ביום הכפורים,

לו "נאמרין בכל לשון: פְּרֻשָּׁת סוֹטָה, וַיִּוִּדְוּ מֵעֵשֶׂר, וְקִרְיַת שְׁמַע, וְתַפְלָה, וּבְרַכַּת הַמְּזוֹן, וְשִׁבְעוּת הָעֵדוּת, וְשִׁבְעוּת הַפִּיקְדוֹן. וְאֵלּוּ נִאֲמָרִין בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: מִקְרָא בִּיכּוּרִים, וְיַחְלִיצָה, בְּרַכּוֹת וְקִלְלוֹת, וְבְרַכַּת כַּהֲנָיִם, וּבְרַכַּת כַּהֵן גְּדוֹל, וְשִׁבְעוּת הָעֵדוּת וְשִׁבְעוּת הַפִּיקְדוֹן — כָּל לִשׁוֹן שֶׁשֶׁבִּיעֵיהֶן וְכַפֵּר וְלֹא הוֹדָה — מִיֵּד קִרְבֵּן עוֹלָה וְיֹוֹד הַאֲמוֹר כְּשֶׁנִּעְמַת הַעֲדוּת, וְאִשֶּׁס גְּזִילוֹת כְּשֶׁנִּעְמַת הַפִּיקְדוֹן. וְאֵלּוּ נִאֲמָרִין בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ — וְלֹא אֲמָרִין: נִגְמַר מֵהֵנָּה לְדַעֲלֵל שְׂנֵאתָ וְנִסְדַּר עֲלֵיהֶן כָּל מַזוֹת לְיִצְרוֹס וְאִין לְרִיךְ לְאֹמְרֵן בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, כְּכַמְיֵד כְּזוֹלָהוּ. מִשּׁוֹס דִּבְהֵי כַמְיֵד עֵיכּוּזָל. מִקְרָא בִּיכּוּרִים — שֶׁהִיא קוֹרָא מִ"אַרְמֵי אוֹזֵד אֲנִי" עַד סוֹף כָּל הַפְּרָשָׁה. וְחִלְצַת יִבְמָה — הִיא אֹמְרַת "מֵאֵן יִבְמִי" וְגו', וְהוּא אֹמֵר "לֹא חִפְלַמִּי לְקַמְתָּ", וְאַחַר הַחֲלִיצָה הִיא אֹמְרַת "כַּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ" וְגו'. בְּרַכּוֹת וְקִלְלוֹת — שְׁאֲמָרֵן יֵהוּשַׁע וְיִשְׂרָאֵל כֹּהֵן גְּרִיזִים וְהֵר עֵיבַל. בְּרַכַּת כַּהֲנָיִם — נִשְׁאֵלוֹת כַּפִּיִס. בְּרַכַּת כַּהֵן גְּדוֹל — כִּיִּס הַכַּפּוּרִים, אֲחַד עֲבֹדַת הַיּוֹס שְׁלִפְנֵי וּלְפָנֵי הִיא קוֹרָא כְּזוֹרָה אֶת הַפְּרָשָׁה, וּמִנְחָן שְׁמֵנָה כְּרוֹת, כְּדַמְפְּרַשׁ כְּמַתִּיחֵן.

תוספות

אלו נאמרין בלשונם — ופירוש: כל אדם בלשונו שהוא שומע. לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי, אם אינו שומעו. אבל בכל לשון — משמע בין שומע בין שאינו שומע. ובגמרא לא משמע הכי.

קרית שמע ותפלה — תימה: אמאי שייך הלל, וקידוש של שבת, וברכת הפירות, וברכת המצות? וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא, דהא בפרק "מי שמתו" (ברכות כא, א) משמע דתפלה וקרית שמע דרבנן! ועוד: דהתם (כב, א) משמע דקידוש דאורייתא, והכי משמע נמי בריש מסכת נזיר (ג, ב) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר: להכי שייך, דתנא בפרק שני דמגילה (ז, א): הלועז ששמע אשורית — יצא. אלא הני אמאי שייך? ונראה דהני נאמרין בכל לשון אפילו אינו שומע, הלכך לא דמו להני דמתניתין, דנאמרין דוקא בלשונם.

אורה ההלכה

פרשת סוטה בכל לשון הכהן משביע לאשה בלשון שהיא מבינה, ומסביר לה בלשונה שלא גרמו לה להגיע למצב זה אלא קנינו וסתירה שקינא לה בעלה ונסתרה, ואגמר לה בלשון שהיא מכרת: אם לא שבב וכו'. (רמב"ם ספר נשים הלכות סוטה פ"ג ה"ז). וידידי מעשר וידי מעשר נאמר בכל לשון. (רמב"ם ספר זרעים הלכות מעשר שני פ"א ה"ה).

קריאת שמע יכול אדם לקרוא קריאת שמע בכל לשון, ויהר מדברי שיבוש שבאותה לשון, וידקוק בקריאתה כמו בלשון הקדש. וזה מצד הדין, אבל מצוה מן המובחר שיקראנה בלשון הקדש דווקא, אפילו כאשר אינו מבין את הלשון (מ"ב). (רמב"ם ספר אהבה הלכות קריאת שמע פ"ב ה"י. שו"ע אריה סב, ב).

תפילה יכול אדם להתפלל בכל לשון שירצה. דברים אלה אמורים — בציבור, אבל יחיד לא יתפלל אלא בלשון הקדש (רי"ף). ויש אומרים שלא נאמרו דברים אלה אלא כשמתפלל היחיד על צרכיו, אבל תפילה הקבועה לציבור יכול לאומרה בכל לשון (רבינו יונה). ויש אומרים שאף כששואל צרכיו הפרטיים יכול להתפלל בכל לשון חוץ מלשון ארמית (רא"ש), וכפי המבואר להלן בגמרא. ומצוה מן המובחר להתפלל בלשון הקדש. ואף בתפילת ציבור הסכימו חכמים שלא לעשות תפילה קבועה בציבור בלשון אחרת (מ"ב). (שו"ע שם קא, ד).

ברכת המזון יכול לומר ברכת המזון בכל לשון. ומן המובחר שיאמרנה בלשון הקדש (מ"ב). (רמב"ם שם הלכות ברכות פ"א ה"ו. שו"ע שם קפא, א).

שבועת העדות אין העדים מתחייבים על שבועת העדות עד שישביעם בלשון שהם מבינים אותה. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות שבועות פ"ט ה"ב).

שבועת הפיקדון אין מתחייב בשבועת הפיקדון עד שישביעהו בלשון שהוא מבין אותה. (שם פ"ז ה"ז).

מקרא ביכורים אין מקרא ביכורים אלא בלשון הקדש, כפי שכתוב שבתורה. (שם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ג ה"י).

חליצה כל מה שצריכים היבם והיבמה לומר — צריכים לומר בלשון הקדש. (רמב"ם ספר נשים הלכות יבום פ"ד ה"ח. שו"ע אה"ע קסט, כט. ושם סדר חליצה סעי' מח).

ברכת כהנים אין ברכת כהנים נאמרת בכל מקום אלא בלשון הקדש. (רמב"ם ספר אהבה הלכות נשיאת כפים פ"ד ה"א. שו"ע אריה קכח, יד).

עיונים

אלו נאמרין וכו' בתוס' (ר"ה קרית) העלו את השאלה מפני מה לא שנה התנא כאן את כל הנושאים, והשמיט מקצת. וראה מה שתיצרו, שמה שאמרו כאן "שנאמרין בלשונם" (לפי גרסת התוס') הם דווקא המקרים שצריך לומר בלשון שהאומר מבין, להוציא דינים אחרים שיכול לומר בכל לשון (וראה בדברי אחרונים שתהו על שיטת התוס' הזו, תעל פרטי הדינים העולים ממנה). את קושית התוס' החריפו בתו"ש הן בהבאת מקרים נוספים והן משום שלכאורה אין אומרים "תנא ושייר" במקום שמתחיל בלשון "אלו", שלשון "אלו" משמעה שרשימה זו ממצה ואינה מניחה דבר. והם מתרצים שבאמת לא שנה התנא הכל ויתנא ושייר, אלא שלשון "אלו" היא מדויקת רק כאשר יש פעם אחת "אלו", אבל במקרה שלטו שמונה "אלו" ו"אלו", שיש שתי רשימות דברים, אין התנא ממצה את כל הנושאים. ובתורה"ש מקשה בדרך דומה, אבל מתרץ שלשון "אלו" אינה מדויקת אלא כאשר התנא מונה דברים שהם מענין אחד וסוג אחד, אבל ברשימה כמו כאן שמונה דברים תעניינים שונים אינו מדויק לכלול את כל המקרים. וראה בספר באר שבע שכתב שאף במקום שנקטו במשנה מנין מסויים אומרים "תנא ושייר" וכל שכן במקום ששונה "אלו". ובתו"ש כתב כי לא נמנו כאן אלא אותם דינים שהיה צורך מיוחד להשמיענו את דיניהם, אבל במקרים אחרים, כשלא היה טעם לחשוב אחרת — לא טרח למנות. והר"ל כתב כי הודגשו כאן דברים שיש בהם דעות חלוקות (כמבואר להלן בגמרא), אבל ברברים שהכל מחדים בהם לא דנו.

בכל לשון זו גרסת רש"י. אבל בתוס' (וכן במשנה בירושלמי ועוד) הנוסח הוא "בלשונם". וראה בתוס' (ר"ה אלו) שמסבירים את ההבדל בין הגרסות, שלדעתם "בכל לשון" משמעו שאין הבדל כלל באיזו לשון אומר, ואילו "בלשונם" משמעו שאומר דווקא בלשון שהשומע מבין אותה. ומכל מקום נראה שאף רש"י אינו חולק בעיקר הדין שצריך לומר בלשון שמבין, אלא שסבור כי עיקר החידוש הוא בכך שאין הקפדה שייאמרו הדברים בלשון הקדש דווקא (וראה בקרן אורה).

מקרא ביכורים וכו' ראה בתו"ש שכתב שאין סדר הדברים נהיר, שהרי אין הדברים מסודרים לא לפי סדר המקרא, ולא לפי ענין מסויים. ואף פירוש הדברים להלן אינו הולך כולו לפי הסדר במשנה. וראה מה שכתב בראש הפרק הבא להסביר מקצת שינויי הסדר.

ופרשת המלך — מפרש בסוף פירקא, והיא פרשת הקהל. ופרשת עגלה ופרשת ערופה מה שאומרים ערופה — "ידינו לא שפכו" וגו', "כפר לעמך ישראל" וגו' (דברים כה).
 פרשת משוח מלחמה — (שם כ) "והיה כקרבנס אל" וגו', "שמע ישראל אתם קרבים היום" וגו', "כי ה' אלהיכם" וגו'. כיצד — כמו: מנין. ולהלן הוא אומר — נצרכות וקללות של הר גריזים. ולקמן מפרש המס גופיה מנא לן. אינו צריך — ללמדה נגזרה שיה, שמעלמה היא למידה. וענתה ואמרה ככה — דמשמע: כלשון זה תאמר. שבשומרון — אלל שומרון. למטה באמצע — בין שני ההרים. מכאן ומכאן — על ההרים הפכו — הלוים פניהם כלפי הר גריזים, ופמחו נצרכה; כל האזורים היו אומרים תחלה כלשון צרכה. אלו ואלו — שצנה גזירים ושצנה עיבל. והא דכתיב "ואלה יעמדו לצרף" — לא שהיו השצנים מצרכין ומקללין, אלא הלוים העומדים בין שני ההרים, הופכין פניהם להר גריזים נצרכה ולהר עיבל נקללה. הביאו את האבנים — כדכתיב "וצניית שם מוצח וגו' וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת נצח היטב". ונטלו את האבנים — סמרו את המוצח לאחר שהעלו העולות והשלמים, כדכתיב "והעלית עליו עולות" (שם כז).

ופרשת המלך שמקריא במעמד הקהל, ופרשת עגלה ערופה מה שאומרים בשעה שעורפים את העגלה בנחל אם נמצא הרוג שלא נודע רוצחו. ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם לפני היציאה למלחמה.

ב מקרא ביכורים כיצד יודעים שנאמר בפרשת הביכורים "וענית ואמרת לפני ה' אלהיך" (דברים כו, ה) ולהלן בברכות וקללות הוא אומר "וענו הלוים ואמרו" (שם כו, יד). מה להלן בדברי הלוים ענייה היא בלשון הקודש — אף כאן בביכורים בלשון הקודש. הליצה כיצד אנו יודעים שמה שנאמר בה צריך להיות בלשון הקודש דווקא? שנאמר "וענתה ואמרה" (שם כה, ט) ולהלן הוא אומר "וענו הלוים ואמרו" (שם כו, יד) — מה להלן בלשון הקודש — אף כאן בלשון הקודש. ר' יהודה אומר: הדבר נלמד באופן אחר; נאמר "וענתה ואמרה ככה" (שם כה, ט) ו"ככה" בא לדייק: עד שתאמר בלשון הזה בדיוק.

ג ברכות וקללות כיצד נעשו? כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון, שכמד שכם, שבאצל אלוני מורה. שנאמר "הלא המה בעבר הירדן... אצל אלוני מורה" (שם יא, ל), ולהלן הוא אומר "ויעברו אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה" (בראשית יב, ו). מה אלון מורה האמור להלן באברהם — סמוך לשכם, אף אלון מורה האמור כאן — שכם. ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע בין שני ההרים, הכהנים מקיפין את הארון מסביב והלוים מקיפים את הכהנים, וכל ישראל עומדים על ההרים מכאן ומכאן, שנאמר "וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון" (יהושע ח, לג). הפכו

הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, ומה ברכו: "ברוך ה' אשר לא יעשה פסל ומסכה" (ראה דברים כז, טו), ואלו ואלו העומדים על שני ההרים עונין אמן. אחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה" (שם) ואלו ואלו עונין אמן, עד שגומרין ברכות וקללות. ואחר כך הביאו את האבנים, כמצווה עליהם בתורה, ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר "באר היטב" (שם ח) שהכוונה — מבואר בכל הלשונות. ונטלו לאחר מכן את האבנים משם, ובאו

ה ופרשת המלך, ופרשת עגלה ערופה, ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם.
ב 'מקרא ביכורים כיצד? 'וענית ואמרת לפני ה' אלהיך', ולהלן הוא אומר "וענו הלוים ואמרו", מה להלן בלשון הקודש — אף כאן בלשון הקודש. "חליצה כיצד? 'וענתה ואמרה', ולהלן הוא אומר "וענו הלוים ואמרו", מה להלן בלשון הקודש — אף כאן בלשון הקודש. רפי יהודה אומר: "וענתה ואמרה ככה" — עד שתאמר בלשון הזה.
ג ברכות וקללות כיצד? פנין שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון, שכמד שכם, שבאצל אלוני מורה, שנאמר "הלא המה בעבר הירדן" וגו', ולהלן הוא אומר "ויעברו אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה להלן — אף אלון מורה האמור כאן — שכם. ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע בין שני ההרים, הכהנים מקיפין את הארון מסביב והלוים מקיפים את הכהנים, וכל ישראל עומדים על ההרים מכאן ומכאן, שנאמר "וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון" (יהושע ח, לג). הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, ומה ברכו: "ברוך ה' אשר לא יעשה פסל ומסכה" (ראה דברים כז, טו), ואלו ואלו העומדים על שני ההרים עונין אמן. אחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה" (שם) ואלו ואלו עונין אמן, עד שגומרין ברכות וקללות. ואחר כך הביאו את האבנים, כמצווה עליהם בתורה, ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר "באר היטב" (שם ח) שהכוונה — מבואר בכל הלשונות. ונטלו לאחר מכן את האבנים משם, ובאו

אורח ההלכה
 פרשת המלך כאשר קורא המלך את הפרשה בשעת הקהל, הברכות והפרשה בלשון הקודש הוא אומר. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות חגיגה פ"ג ה"ה).
 פרשת עגלה ערופה וקני העיר אומרים לאחר שערפו את העגלה "ידינו לא שפכו וכי, והכהנים אומרים "כפר לעמך ישראל", וכל זה אומרים בלשון הקודש. (שם ספר נזיקין הלכות רוצח פ"ט ה"ג).
 משוח מלחמה משוח מלחמה עומד במקום גבוה ומשמיע לאנשי הצבא "שמע ישראל" וכי וכל זה אומר בלשון הקודש. (שם ספר שופטים הלכות מלכים פ"ז ה"א).

מסורת הש"ס
 ח. סוטה מד, ב.
 ט. שם מב, א.
 י. ספרי דברים כו, ה. מדרש תנאים כו, ה.
 יא. ספרי דברים כה, ט. ילק"ש תורה תתקלח.
 יב. ילק"ש תורה שם.
 יג. ראה תוספתא סוטה פ"ח ט. ילק"ש שם. שם נ"ך ג.

גרסות
שמדבר יש בכת"י: שהוא מיבר.
וענית יש בכת"י: נאמר כאן וענית.
מה להלן יש בכת"י רבים: מה ענייה האמורה להלן.
אל הר... ואל הר יש בכת"י: להר... ולהר.
שבאצל ויש בכת"י: שאצל ויש.
מכאן ומכאן יש בכת"י: ועוד: מזה ומזה.
עונין אמן יש בכת"י: עונין ואומרין אמן.

עיונים
 את כל דברי התורה בפרטי הדברים נחלקו דעות המפרשים, שלדעת הרמב"ן וכן רבינו בחיי הדברים נכתבו, שאכן כתבו את כל דברי התורה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל" על האבנים (וראה בתפא"י שאמר שאם כן מעשה נסים הוא, שלכאורה איך יכלו לכתוב כל זה על אותן אבנים, ובזמן קצר כל כך). וכבר הביא המאירי (וכן מובא בתר"ט ועוד) בשם רב סעדיה גאון פירוש אחר, שלא כתבו ממש את כל התורה אלא רק את מנן המצוות, כדרך שהן כתובות באזהרות ובשאר רשימות של מצוות. ונטלו את האבנים בתפא"י משער שנטילת האבנים היתה קודם הכתיבה, שנטלן ממקומן הראשון תחילה, ולאחר שהציבן בבית מלחמה כתבו עליהן וסדו. ומוכיח קצת דברים אלה מן המשא והמתן להלן בגמרא.

מסורת הש"ס

- א. ירושלמי סוטה פ"ז ה"א. ספרי במדבר ה, יט. וראה ספרי זוטא ה, יט. ילקי"ש תורה תשי.
- ב. תוספתא סוטה פ"ב ה"א. וראה ירושלמי שם. ספרי זוטא שם. במדב"ר פ"ט לד.
- ג. סוטה ט, ב, כח, א.
- ד. ילקי"ש תורה התקלה.
- ה. ירושלמי יבמות פ"א ה"ג. שם סוטה פ"ח ה"ט. שם קדושין פ"ד ה"א. ויקי"ר פ"ב ו. וראה ירושלמי סוטה פ"א ה"א. במדב"ר פ"ט ח.
- ו. שבת סז, א. מ"ק ה, א. חולין עח, א. נדה סו, א.
- ז. ילקי"ש תורה תפח (כל הענין).

גרסות

ואמר הכהן לאשה ויש בכת"י: ואמר אל האשה והוא בפסוק יט. וילף אמירה יש בכת"י: וילף אמירה אמירה אמירה גרידתא יש בכת"י ועוד: ענייה ואמירה מענייה ואמירה. מן וידוי המעשר יש בכת"י: מוידוי מעשר. צריך להודיע יש בכת"י: מודיע. וכל מי במקבילה: וכן מי.

ולנו במקומן בגלגל.

א גמרא פרשת סוטה מנלן [מניין לנו] שנאמרת בכל לשון? דכתיב [שנאמר] "ואמר הכהן לאשה" (במדבר ה, כא) תנו רבנן [שנו חכמים]: משמיעין

כוונתו — בכל לשון שהוא אומר. אותה את הסוטה, בכל לשון שהיא שומעת, על מה היא שוטה, ובמה היא שוטה, על מה נטמאת, ובמה היא נטמאת. ופרטי הדברים: על מה באיזה סיבה היא שוטה — על עסקי קינוי וסתירה, ובמה היא שוטה — במקידה (בכלי פשוט) של חרש, על מה היא נטמאת — על עסקי שחוק וילדות. ובמה היא נטמאת שצריכים להסביר לה — שיש הבדל אם נטמאה בשוגג או במזיד, באונס [או] ברצון. וכל כך למה מרבים להסביר לה — כדי שלא להוציא לעז על מים המרים כדי שתדע, שאם חטאה באונס או בשוגג אין המים בודקים אותה. וידוי מעשר מנלן [מניין לנו] שהוא בכל לשון? דכתיב [שנאמר] "ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו, יג), וילף [ולומד] בגזירה שווה אמירה אמירה מסוטה — בכל לשון שהוא אומר. אמר ליה [לר] רב זביד לאביי: וילף [ושילמד] אמירה מלויים, ויאמר כן: מה להלן בלויים, ברכות וקללות שאמרו, היה זה בלשון הקודש אף כגון בלשון הקודש! ענה לו אביי: דנין מקום שנאמרה בו לשון אמירה גרידתא [בלבד] ממקום שנאמרה בו אמירה גרידתא [בלבד]. ואין דנין מקום שנאמרה בו אמירה גרידתא [בלבד] כגון וידוי מעשר ממקום שנאמר בו ענייה ואמירה "וענו הלויים ואמרו" (דברים כז, יד) שיש לכך משמעות מיוחדת. שכך תניא [שנויה ברייתא]: ר' שמעון בן יוחי אומר: ראוי שיהא אדם אומר שבו של עצמו בקול נמוך וגנותו בקול רם. ולמדים שאומר שבו בקול נמוך מן וידוי המעשר, שלא נאמרה בו לשון "וענית", ובידוי זה אומר שעשה הכל כראוי. גנותו בקול רם — ממקרא ביכורים, ששם מספרים על מאורעות וצרות שאירעו לאומה ובגנות לבן הארמי שמוצאנו ממנו, ושם נאמר "וענית ואמרת" שהכוונה לקול רם. ומקשים: וגנותו אומר אדם בקול רם? והאמר [והרי אמר] ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי עצמו: מפני מה תקנו תפלה בלחש — כדי שלא לבייש את עוברי עבירה שמתוודים על חטאיהם בשעת התפלה. וראה לדבר שאין מביישים אותם, שהרי לא חלק (הבדיל) הכתוב מקום שונה לעבודת הקרבן בין חטאת לעולה, כדי שלא יהא ניכר שהוא חוטא ומביא חטאת ולא יתבייש בכך, ומכאן שגם גנותו אומר בלחש! ומתקנים: לא תימא [אל תאמר] גנותו בקול רם, אלא אימא [אמור]: צערו בקול רם. כדתניא [כמו ששנויה ברייתא]: "וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג, מה) — צריך המצוה להודיע צערו לרבים שהוא טמא, ורבים מבקשים עליו רחמים. וכן כל מי שאירע בו דבר של צער צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים. גופא [גלגלה] של אותה מימרה שאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי: מפני מה תיקנו תפלה בלחש — שלא לבייש את עוברי עבירה,

ולנו במקומן — צניח מלוניס בגלגל, ושם הקימו את האנשים.

גמרא הכי גרסינן: ואמר אל האשה בכל לשון שהיא שומעת. ומהאי קרא יליף לה בספרי. ולא גרסינן: ואמר הכהן לאשה. אל האשה — משמע דברים הנכנסין בלבה, שמהא מכתת בלשון. על מה היא שוטה — כדמפרש ואולי, שאומר לה: פריצות גרס לך שחטאת. ובמה היא שוטה — בכלי מאוס, נמקידה של חרש. ועל מה נטמאת — מי הביאה לידי טומאה — שחוק וקלות ראש. כדי לייסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים, שעל ידי כך נזכות ליה "ועניתה בטובה". ובמה היא נטמאה — משמיעין אותה הלכות המים המאחרים על איזו טומאה הן צודקין אותה; שאם נטמאה והיא מזיזה וצולון — נדקוה, ואם שוגגה, כגון אמרו לה "מת בעליך" או אנוסה — לא ידקוה. וכל כך למה — לנו להודיע בהלכות המים? בשמאל הן קמייתא — משום "ונותרו כל הנשים" (יחזקאל כג), אלא הן למה? שלא להוציא לעז — שאם נטמאת בלחש או שוגגה, ולא נדקת — שלא תהא ספורת: אילו נטמאתי מזיזה גס כן לא היו צודקים אותי. הכי גרסינן: וידוי מעשר מנלן דכתיב "ואמרת" וגו' וילף אמירה אמירה מסוטה אמר ליה רב זביד לאביי וילף אמירה אמירה מלויים אמר ליה דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה. שבו — "לא עזרתי ממנו" ולא שכת"י (דברים כו), היינו שזכרנו. בקול נמוך — כגון "ארמי אוזב אבי" — היינו גנותו, שמתודין שאנין לזן הארמי היה רשע. מפני מה תקנו — שיהא אדם אומר תפלתו בלחש, כדאשכחנא במנה "וקולה לא ישמע" (שמואל א א) שלא לבייש את עוברי עבירה — הממוזים נמפלתם על עזירות שזידי צערו — נרות שעזרו עליו. דהיינו נרות שעזרו על ישראל: נרות לזן הארמי, נרות מצרים.

מבקשים עליו רחמים. וכל מי שאירע בו דבר — צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים. גופא, ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תיקנו תפלה בלחש — שלא לבייש את עוברי עבירה, ורבים מבקשים עליו רחמים. גופא, ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תיקנו תפלה בלחש — שלא לבייש את עוברי עבירה,

מפני מה תקנו תפילה בלחש היו ששאלו: הרי דין תפילה בלחש למדו מחנה שנאמר בה "וקולה לא ישמע"! ועוד, הרי אמרו שהמגביה קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמונה. ואם כן מה צריך להוכיח ולטעם האמור כאן? ויתרצו כי המקרא שנאמר בחנה אינו אלא אסמכתא, שהרי תפילה היא מדרבנן (יגל יעקב), ועוד שיש למצוא מקור מתיקן למורה חנה (ראה במהרש"א). ועוד, שאם אמנם המגביה קולו הוא מקטני אמונה, אבל מצד זה יכול היה לומר בקול בינוני, כמדבר לחבירו (עין יעקב), וראה בבאר שבע. **אלא אימא צערו** המהרש"א שואל: לכאורה, הלוא במקרא ביכורים אינו מודיע צערו שייבקשו עליו רחמים, שהרי מדבר בצרות שהיו בעבר! ומפרש בדוחק קצת שהכוונה היא שמודיע צערו בעבר ומבקש שלא יבואו עליו צרות כעין אלה בעתיד. ויש שכתבו שמשום כך התצרכו לשני מקורות לענין זה, אחד בהזכרת צרות שעברו, והאחר לענין צרות שהוא סובל מהן בהווה (מנחה חרבה). **וטמא טמא יקרא** המהרש"א מעיר על דבר רש"י כאן, ואומר שיש להבין את הדברים כפי שהם מפורשים במסכת מ"ק: שמה שנאמר "וטמא טמא" פעמיים, אחד לענין זה שצריך להזהיר את הרבים שייטמאו בגלגל, ואחד — כדי להודיע צערו לרבים.

עיונים

פרשת סוטה מנלן בתור"ש העלו שאלה יסודית לגבי המשנה והמתן בגמרא: הרי הדברים כולם תלויים בשאלה (הנדרשה להלן) האם התורה נאמרה בלשון הקודש או בכל לשון. ואם סבורים שבכל לשון נאמרה — מה טעם לפרש את אותם דברים הנאמרים בכל לשון. ולהפך, לדעת הסובר שתורה בלשון נאמרה — מה טעם למנות ולהוכיח לגבי דברים שנאמרו בלשון הקודש? והם מסבירים כי נראה שהתנא של משנתנו סבור שכל התורה בכל לשון נאמרה, והוכחה לדבר — שבגוף המשנה אינו מביא ראיה אלא לדברים הנאמרים בלשון הקודש (ביכורים, חליצה וכו') אבל בגמרא רוצה להביא הוכחה גם לפי שיטת התנא הסובר שבלשון הקודש נאמרה, ולכן צריך להוכיח שבמקרים מסויימים מותר לומר בכל לשון. וברוך אחרת קצת כתב בתורה"ש שלדעתו המשא והמתן בגמרא הוא ליישב את הדברים לכל הדעות (וכעין זה בתוס' ברכות, ובתרי"י שם, וברשב"א במגילה). אכן, מדברי רש"י במשנה אפשר להגיע לשיטה אחרת, שכן הוא מסביר שם שהיה צורך לומר במשנה שפרשת סוטה בכל לשון, משום שהיה מקום לדמות דין זה לחליצה, שהיא כמבואר, דווקא בלשון הקודש. ואולי סבור הוא שאף בשאר הדינים שנמנו במשנה זו יש טעם מיוחד בכל אחד מהם להדגיש שנאמר בכל לשון.

אמר הכהן לאשה רש"י מתקן את הגרסה וגורס כאן כמו בספרי "ואמר אל האשה" וראה בתור"ש שכתבו שמשם אין הוכחה גמורה, משום שפעמים רבות אנו מוצאים חילוק בין דרשות הגמרא ומדרש ההלכה. ולגוף דברי רש"י יש מסבירים כי "לאשה", פירושו שמדבר אליה, ומכאן אין הוכחה, אבל לשון "אל האשה" משמעו שמדבר באופן שהדברים מובנים ונקלטים במוחה (יגל יעקב). ובירושלמי נאמרים דברים אלה בשם ר' יאשיהו, ור' יונתן חולק עליו וסבור שאין צורך בכך, שכיון שנאמר "ואמרה האשה אמן" משמע שהיא מבינה את הדברים שאומר לה. והוא סבור שמקרא זה צריך לענין אחר — שלא ידבר הכהן על ידי מתורגמן, אלא הוא עצמו צריך לומר.

וידוי מעשר כתב בספר באר שבע שצריך לימוד לענין זה משום שדין זה כתוב סמוך לדין מקרא ביכורים, והיינו יכולים לחשוב שאף הוא בלשון הקודש דווקא במקרא ביכורים.

אורה ההלכה

תפילה בלחש מן הראוי שיתפלל תפילה בלחש וישמיע לאוזנו אבל לא ישמיע קולו לאחרים. ואם אינו יכול לכון בלחש — מותר להגביה קולו. ודווקא כשהוא מתפלל ביחידות, אבל כצבור לא יעשה כן כדי שלא יפריע לאחרים. וכתב הרמ"א (עפ"י הירושלמי) שאם משמיע קולו כדי שילמדו ממנו בני ביתו — מותר. (רמב"ם ספר אהבה הלכות תפילה פ"ה ה"ט. שו"ע א"ח קא, ב.) **וטמא טמא יקרא** לא המצוה בלבד אלא כל המטמאים את האדם צריכים להודיע לכל שהם טמאים כדי שיפרשו מהם. (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת צרעת פ"י ה"ח).

שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה — לא קצת לשמטת חטאת מקום צפני עלמנו, שלא יצונו שהיא חטאת, ומחזיקים. טמא טמא יקרא — כלומר: קורו מעליו שטמא הוא. והאיכא כו' — כלומר, והרי יש סימנים אחרים להכירוהו למעלה מחוט הסיקרא — דכתיב (ויקרא ד) "על קרנות", ונעולה לא כחז קרנות, והוא נותן דמים למטה מחוט הסיקרא. וכן שאר כל הדמים. התם כהן — לחזיה הוא דידע, ולא שאר כל העולם, ואין נשמת כן. מכסיא — הנקנות של נקבה. באליה — זונג, ולא ניכר. שעירה מאי איכא למימר — שאין לה זנב, וניכר הנקנות. דאיבעיא ליה לאתויי כשבה — אס היה לו נשמת, שהרי כל המטלות של יחיד, ראה — כשבה, ראה — שעירה, מוח מחטאת עבודה זרה שכחיז נה "עו נח שנמה" נפרשת "שלא לך אנשים". התם נייתי וניכסיף — הטיל עליו הכתוב שימנייש, שהטיל לו כפרה מעונש גדול כזה. ככתבה — כלשון הקודש. הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו — פלוגתא היא נמשכת נרכות (טו, ה).

תוספות

איהו הוא דקא מכסיף נפשיה — תימה: והא אמר בשמעתא קמייתא דמנחות (ג, א) דבין זכרים לנקיבות לאו דעתייהו דאינשי! ואמר רבי: התם דוקא אמרי (הכין) דאין מעשיו מוכיחים, מפני ששומכין השומעה על דברו שהוא שוחט חטאת לשם עולה, אבל בסתמא, כי הכא — עולא מרגשים בדבר.

ליכסיף ולזייל כי היכי דליכפר ליה — ואם תאמר: יחלוק כמו כן בקביעות מקום שחיטתה, כי היכי דליהוי ליה כפרה גמורה! יש לומר: כיון שחלק הכתוב בדבר אחד, שיש היכר בדבר, מה צריך יותר. מפי רבי.

ורבי שלא יקראנה למפרע מנליה — תימה: דהכא משמע דבין רבי ובין רבנן אית להו דקריאת שמע דאורייתא. וכן תנאי דפליגי התם בקורא את שמע ולא השמיע לאזנו. וכן בית שמאי. ובית הלל התם בפרק קמא דברכות (ב, ג), דתנן: בית שמאי אומרים ערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד, שנאמר (בשכבך ובקומך), ובית הלל אומרים: בשעה שבני אדם שוכבין. אלמא דתרווייהו סבירא להו דקרא משתעי בקריאת שמע. וסתמא דגמרא נמי התם פריך: תנא היכא קאי דקתני מאימתי — תנא אקרא קאי, דכתיב "ישכבך ובקומך". ותו בפרק שני (שם ג, ב) בפלוגתא דרבי זוטרא ורבי יאשיה, דתניא: "והיו" — שלא יקראם למפרע, "הדברים על לבבך" רבי זוטרא אמר: עד כאן מצות כוונה, מכאן ואילך מצות קריאה. רבי יאשיה אמר: עד כאן מצות קריאה, מכאן ואילך מצות כוונה. אמר מר רבי זוטרא וכו'. מאי שנא מכאן ואילך מצות קריאה — דכתיב "לדבר בס", הכי נמי חתיב "ודברת בס" וכו'. אמר מר רבי יאשיה וכו'. מאי שנא מכאן ואילך מצות כוונה — דכתיב "יעל לבבכם", הכא נמי כתיב "יעל לבבך"! אלא עד כאן מצות כוונה וקריאה, מכאן ואילך כוונה בלא קריאה. מאי שנא עד כאן מצות כוונה וקריאה — דכתיב "ודברת בס", הכא נמי כתיב "לדבר בס"! ההוא בדברי תורה כתיב. מדקאמר: ההוא בדברי תורה — מכלל "ודברת בס" — דוקא בקריאת שמע. ותו התם: הפועלים שעשו מלאכה עם בעל הבית — קורין קריאת שמע ומברכין לפניו ולאחריה, ואוכלים ומברכין לאחריה שתיים. כיצד? ברכה ראשונה כתיקנה, שניה כולל בונה ירושלים בברכת הארץ, ולא מברך "הטוב והמטיב" משום דמדברנן היא, דביבנה תקנוה. מכלל דקריאת שמע דחייב לקרות — דאורייתא. ובפרק "מי שמתו" (ברכות כא, א), בגמרא בעל קרי, פריך סתמא דגמרא: קריאת שמע דרבנן! — אהא דקאמר דקריאת שמע וברכת המזון דאורייתא. ותו, אמרין התם (כא, א): אמר שמואל: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא — אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויצא ספק לא אמר — חוזר ואומר. מאי טעמא? קריאת שמע מדרבנן! ודחוק לומר דכל הני דמשמע מינייהו דמדאורייתא הוי אסמכתא בעלמא, דאין שיטת הגמרא לדייק כל כך על אסמכתא רבי ורבנן. ועוד, דאמר: לימא קסבר כל התורה בכל לשון נאמרה, ואי הוי אסמכתא בעלמא — לא הוי צריך למידק מיניה.

וראיה לדבר שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ושואלים: ולא? האם אין הכול מקום? והא איכא (והרי יש) הכול מקום לגבי זריקת דמים שאינם ניתנים באותו מקום, שדם חטאת ניתן למעלה ממחצית גובה המזבח, ודם עולה למטה ממחצית גובהו! ומשיבים: התם (שם) כהן הוא דידע (שיודע) אבל אחרים שאינם עומדים שם אינם יודעים. ומקשים: והאיכא (והרי יש) הכול אחר הניכר לעין: חטאת היא נקבה, ועולה היא זכר, ורואים אם מביא חטאת או עולה! ומשיבים: התם מיכסיא (שם בחטאת מכוסה היא) כאליה ואין מבחינים אם זכר או נקבה. ומקשים: תינתן (נניח) דבר זה לגבי כבשה שמביא לחטאת, שכיון שיש לה אליה גדולה הריהי מכסה את איברי המין, אבל אם מביא לחטאתו שעירה שאין לה אליה מאי איכא למימר (מה יש לומר)? ומשיבים: אם מביא שעירה התם איהו דקא מיכסיף נפשיה (שם) הוא שמנייש את עצמו, דאיבעי ליה לאיתויי (שצריך היה לו להביא) כבשה אם רוצה היה להסתיר את הדבר וקא מייתי (ומביא) שעירה ואין לדאוג לבושתו. ושואלים: חטאת הבאה על עבודה זרה דלא סגי דלאו (שלא די בקרבן אחר שאינו) שעירה שהרי בחטאת זו מפורש שיש להביא שעירה דווקא, מאי איכא למימר (מה יש לומר)? הרי ניכר שהוא מביא חטאת! ומשיבים: התם (שם) מכיון שהחטא חמור ביותר מוטב שניכסיף וניזיל כי היכי דנכפר ליה (ניתבייש ויגדל) כדי שיתכפר לו חטאו גם על ידי בושתו.

ב קרית שמע בכל לשון מנלן [מניין לנו]? דכתיב [שנאמר] "שמע ישראל" (דברים ו, ד) ומשמעו בכל לשון שאתה שומע. תנו רבנן (שנו חכמים): קרית שמע נקראת ככתבה בלשון הקדש, דברי רבי. וחכמים אומרים: בכל לשון. ושואלים: מאי טעמא (מה טעמו) של רבי? אמר קרא (הכתוב) "והיו הדברים האלה" (שם ו) ומשמע בהווייתן יהו, כמו שהם כתובים, בלשונם. ורבנן (וחכמים) על מה הם מכסיים דבריהם? אמר קרא (הכתוב) "שמע" — בכל לשון שאתה שומע. ושואלים: ורבנן נמי (וחכמים גם כן), הא כתיב (הרי נאמר) "והיו"! ומשיבים: ההוא בא ללמד שלא יקראנה למפרע, אלא כסדר שהיא כתובה. ושואלים: ורבי הלכה זו שלא יקראנה למפרע מנליה [מניין לו]? ומשיבים: נפקא ליה [יוצאת לו] ממה שיכול היה להיאמר "דברים" ונאמר "הדברים", לומר: הדברים האלה בצורתם זו. ורבנן (וחכמים): הדיוק "דברים" לא משמע להו (נשמע להם) ואינם סבורים שאפשר ללמוד ממנו. ושואלים: ורבי נמי (גם כן), הכתיב (הרי נאמר) "שמע"! ומשיבים: ההוא מיבעי ליה (ההוא צריך אותו) להלכה להשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך, שצריך אדם לשמוע את הדברים שהוא אומר, ואם אומר בלחש בלא לשמוע כלל — אינו יוצא. ורבנן סברי לה (וחכמים סבורים באותה) הלכה כמאן דאמר (כמי שאומר): הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו — יצא, ולכן מפרשים הם את "שמע" לענין השפה. ושואלים: לימא קסבר (האם לומר שסבור) רבי

ורבנן סברי לה כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא — תימה: מאי דוחקיה למימר הכי? הוה מצי למימר: ורבנן תרתי שמעינן מיניה, כדאמר בפרק "היה קורא" (ברכות טו, א), דתנן: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, רבי יוסי אומר: לא יצא. ומפרש בגמרא: מאי טעמא דרבי יוסי — משום דכתיב "שמע" — השמיע לאזניך, ותנא קמא: "שמע" — בכל לשון שאתה שומע. ואידך — תרתי שמע מינה.

דם חטאת למעלה החטאות הנאכלות (ולא חטאות הפנימיות שאינן נאכלות) דמן טעון ארבע הזאות ("מתנות") על ארבע קרנות מזבח העולה מחצי המזבח ולמעלה. (שם ה"ו).

דם עולה למטה הכהן לוקח את דם העולה וזורק ממנו במוקד שתי זריקות על שתי זוויות המזבח מחצי המזבח ולמטה. (שם ה"ו).

חטאת נקבה עולה זכר עולת בהמה אינה באה אלא מן הזכרים בלבד, והיא באה מן הכבשים ומן העזים ומן הבקר. אין יחיד (להוציא מלך וכהן גדול) מביא חטאת בהמה אלא נקיבה מן הכבשים או העזים. (שם פ"א ה"ח וה"ט).

שלא יקראנה למפרע הקורא קריאת שמע למפרע, שמשנה מסדר הפסוקים — לא יצא ידי חובתו. אבל המשנה מסדר הפרשיות, אף שלא עשה כתקנת חכמים — יצא. (רמב"ם ספר אהבה הלכות קריאת שמע פ"ב ה"א. שו"ע סד, א).

להשמיע לאזניך וכו' צריך לכתחילה להשמיע לאזנו קריאת שמע שמוציא בפיו, ואם לא השמיע לאזנו — יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו. וכדברי חכמים. (רמב"ם שם ה"ח. שו"ע שם סב, ג).

קריאת שמע בכתבה יש שלמד מכאן שרבי מרגיש שלא זו בלבד שצריך לאומרה בלשון הקודש אלא לרקוד באמירתה. שאסור לו לשנות מן הלשון הכתובה ואפילו אינו משנה בכך את המשמעות. ואולי יש ללמוד מכאן שכיון שסבור רבי שאין לשנות מן הכתוב, משום כך פשוט לגמרא שאף רבי מודה שאינו יוצא אם קוראה למפרע.

שמע בכל לשון וכו' בירושלמי מביא ראייה לדברי חכמים מה שנאמר "ודברת בס" — משמע בכל לשון שהוא מדבר.

ולא השמיע לאזנו וכו' בתוס' (ד"ה ורבנן) תמהו מפני מה לא תירצו שאפשר ללמוד את שני הרברים מן הכתוב "שמע". וראה בתו"ש שעמדו אף הם על כך, והסבירו שכאן דקדוק בהלכה שאכן חכמים סבורים שאם לא השמיע לאזנו יצא, ושכך היא ההלכה.

אורה ההלכה לא חלק הכתוב מקום וכו' קדשי קדשים שוחטים אותם ומקבלים את דמם רק בצד צפון של המזבח, ואין הכול מקום בשחיטה בין חטאת ואשם למקום קרבן עולה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעשה הקרבנות פ"ה ה"ב).

מסורת הש"ס
ח. קנים פ"א מ"א.
ט. ברכות יג, א. מגילה יז, א (כל הסוגיה). ירושלמי סוטה פ"ז ה"א. תוספתא סוטה פ"ז ז.
י. מגילה כ, א. ירושלמי מגילה פ"ב ה"ה.
יא. ברכות טו, א. מגילה יט, ב. ירושלמי תרומות פ"א ה"א.

גרסות
התם כהן יש בכתיב: התם כהן לחודיה.
ההוא שלא יקראנה במקבילה: ההוא מיבעי להו שלא יקראנה.
להשמיע בכתיב
כבמקבילות: השמע.

העולם אליה

אליה היא הזנב הארוך והעבה (המלא בשומן) של מין הכבשים שהיה מצוי בארץ ישראל ובמדינות הסמוכות לה. אליהם של כבשים אלה מכסה היטב את אחוריהם, עד שאין אברי המין ניתנים להבחנה כלל, וכפרט בכבשים צעירים.

- מסורת הש"ס**
- א. ירושלמי סוטה פ"ז ה"א.
 - ב. שבת יב, ב.
 - ג. (תירוצו זה) ברכות כט, א. שבת לה, ב. יומא פ, ב. ר"ה יז, ב. תענית ח, א. יבמות מט, ב. קה, א. ע"ז ד, א. הוריות ו, א.
 - ד. ירושלמי סוטה פ"ט ה"ג. תוספתא סוטה פ"ג ה. שהש"ר פ"ג ט.
 - ה. שם. מגילת תענית פ"א.
 - ו. (הביטוי) ברכות לד, ב.
 - ז. סוטה לו, א.

גרסות

משום דכתיב שמע
במקבילה יש: **סלקא דעתך שמע** כרבנן כתב רחמנא והיו.
לאנטוכיא יש בכתי" ובמקורות: **באנטוכיא**.

החיים

נצחו טליא וכו'
מעשה זה מסופר בהרחבה בכתיב יוסף בן מתתיהו (קדמוניות ספר 13, פרק 5). יוחנן הורקנוס צר על העיר שומרון (לכסוף) כבשה (והחריבה) ואז בא לעזרת השומרונים המלך הסורי אנטיוכוס קיויקנוס. יוחנן שלח את בניו להלחם באנטיוכוס (שצבאו היה מחוזק על ידי צבא מצרי), ולכסוף הביסוהו הבנים. גם יוסף בן מתתיהו מספר כי יוחנן כחן גדול שמע בת קול מן הקדוש שבניו (טליא = הילדים) ניצחו במלחמה זו.

נהרג גסקלגס וכו'

בענין זה רבו הקשיים מצדדים שונים. ויש מסבירים (בהסתמך על נוסחות שונות) שגסקלגס הוא חקיסר הרומי קליגולה גיט. כידוע גזר קליגולה זמן מה לפני מותו שיכניסו לבית המקדש את פסלו ויעבדו אותו כאל. הדבר עורר התנגדות עצומה בין היהודים, ואף הציב הרומי הישעה למשך זמן את ביצוע הגזירה. אולם בינתיים נהרג קליגולה ברומי, וממילא בטלה גזירתו.

אם הכוונה למעשה זה (וכן נראה גם מן המקבילה במגילת תענית) יש לומר כי שמעון הצדיק הנוכח כאן אינו שמעון הצדיק הידוע, אלא הכהן הגדול שהיה באותם ימים שנקרא שמעון קתרוס, שנתמנה על ידי המלך אנריפס כנראה משום שהיה מקובל ואהוד על ישראל בשל צדקותו.

כל התורה בכל לשון נאמרה, שיכולה להאמר ולהיקרא בכל שפה, דאי סלקא דעתך [שאם עולה על דעתך] שדווקא בלשון הקודש נאמרה, אם כן "והיו" דכתב רחמנא [שכתבה התורה] בקריאת שמע, ומשם למד רבי שנאמרת דווקא בלשון הקודש למה? אם כל התורה בלשון הקודש נאמרה, מכל מקום איצטריך [הוצרך] "והיו" להאמר כאן במיוחד משום דכתיב [שנאמר] "שמע", ומכאן אפשר היה ללמוד — בכל לשון שאתה שומע, ולכן כדי להוציא ממשמעות זו של הדברים, צריך היה להדגיש "והיו". ושואלים להיפך: לימא קסברי רבנן [האם לומר שסבורים חכמים] כל התורה כולה בלשון קודש דווקא נאמרה, דאי סלקא דעתך [שאם עולה על דעתך] לומר שבכל לשון, אם כן "שמע" דכתב רחמנא [שכתבה תורה] ללמד שפרשה זאת נקראת בכל לשון למה לי? ומשיבים: איצטריך [הוצרך] הדבר משום דכתיב [שנאמר] "והיו", וכדי להוציא משיטת רבי היה צורך להדגיש "שמע".

א שנינו כי תפלה בכל לשון. והטעם הוא: תפילה רחמי [בקשת רחמים] היא, כל היכי דבעי מצלי [כך אופן שרוצה הוא מתפלה]. ושואלים: ותפלה בכל לשון? והאמר [והרי אמר] רב יהודה? לעולם אל ישאל אדם צרכיו בתפלה בלשון ארמית, שאמר ר' יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי — אין מלאכי השרת נזקקין [מטפלים] לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין [יודעים] בלשון ארמי! ומשיבים: לא קשיא [אין זה קשה]. הא [וז] שאמר ר' יוחנן — בתפלת יחיד הצריך לסיוע המלאכים, הא [וז] ששנינו במשנה בכל לשון — בצבור. ושואלים: והאם אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? והתניא [והרי שנויה ברייתא]:

יוחנן כהן גדול שמע בת קול שמה שהוא אומר:
נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא [ניצחו הילדים. הצעירים, שהלכו למלחמה לאנטוכיא]. ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר: **לאייתאה על היכלא** [בטיילה הגזירה שאמר השונא להביא על ההיכל] ונהרג גסקלגס [קליגולה] וכתבו אותה שעה ששמעה בת קול. ונמצא אחר כך שכיוונו בדיוק לאותה שעה שאירע הדבר. והרי בלשון ארמי היה אומר! ומשיבים: אי בעית אימא [ואם תרצה אומר]: **בת קול שאני** [שונה]. **דלאשמועי עבידא** [שלהשמיע היא עשויה] ומדברת גם בלשון ארמית. ואי בעית אימא [ואם תרצה אומר]: המלאך גבריאל הוה [היה] זה. שאמר מר [החכם] על יוסף: בא גבריאל ולימדו שבעים לשון, ודווקא הוא בקי בכל הלשונות, אבל לא שאר המלאכים.

עיונים

כל התורה בכל לשון נאמרה בביאור ענין זה יש דעות שונות בין המפרשים, ואף שניראה שהכל מסכימים בכמה נשאים, מכל מקום נחלקו בפרטים. לדעת הכל עיקרה של התורה נאמרה ונכתבה בלשון הקודש, וכמות שהיא לפנינו. וכן מבואר בגמרא (שבת פח, ב) שבשעת מתן תורה נשמע הקול גם בכל לשון שבעולם. ובשם רב האי גאון הביאו ראשונים כי אף שהכל מודים שנאמרה התורה למשה בלשון הקודש, מכל מקום נחלקו אם נאמרה למשה אף בלשון אחרת בדיוקה. ור"ח מסביר כי השאלה הייתה האם מותר לכתוב את התורה בלשון אחרת, שתהא בה כל קרשית ספר התורה. וראה בתוס' (ד"ה כל) שגשאו ונתנו בדבריו. ורש"י כתב שהשאלה הייתה האם ניתנה להאמר בלשון אחרת בשעת קריאתה בבית הכנסת. ועל כך הקשו בתו"ש: והרי קריאת התורה בבית הכנסת אינה אלא תקנה מדרבי סופרים, וכיצד אפשר לומר שנאמרת דווקא בלשון הקודש! וראה בספר באר שבע שמתרץ דברי רש"י באומר: שגם אם אין קריאת התורה בבית הכנסת מן התורה, מכל מקום היה צריך לברר אם אדם הקורא ולומד בה בעצמו (ודבר זה הוא בודאי מן התורה, שהרי יש ברכה לכך מן התורה) מקיים המצוה כראוי בלשון אחרת. אכן, בתו"ש (וכן בתוס' ברכות) פירשו שהכוונה אינה לקריאת התורה כולה, שהיא מדרבי סופרים, אלא לקריאת אותן פרשיות שמצוה מן התורה לקרותן. והמאירי כתב שהשאלה הייתה האם ניתנה התורה על מנת שיוכלו ללמוד בה בכל לשון.

אין מלאכי השרת מכירין במאמר זה רבו הפירושים. וכבר תהו בתוס' במסכת שבת (י"ב, א) כיצד אפשר לומר כן, שהרי אם יודעים המלאכים מחשבות בני אדם, בראי מבנים בכל לשון! ומשום כך מפרשים (יש מביאים דבר זה בשם ר"ת) שפירוש "מכירין" אינו מבנים, אלא מכירים = מחשיבים, מוקירים (ובעין הביטוי "מכירי

כל התורה בכל לשון נאמרה. דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה — למה לי? — איצטריך, משום דכתיב "שמע". לימא קסברי רבנן כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון — "שמע" דכתב רחמנא למה לי? — איצטריך, משום דכתיב "והיו".

א ותפלה בכל לשון? ויהאמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי — אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי! — לא קשיא; הא — ביחיד, הא — בצבור. — ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? והתניא: יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר: נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא. ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע בת קול מבית קדש הקדשים, שהוא אומר: בטילת עבידתא דאמר שונא על היכלא, ונהרג גסקלגס, ובטלו גזירותיו. וכתבו אותה שעה וכיוונו. ובלשון ארמי הוה אומר! — אי בעית אימא: בת קול שאני, דלאשמועי עבידא. ואי בעית אימא: גבריאל הוה, דאמר מר: בא גבריאל ולימדו שבעים לשון.

סלקא דעתיה למימר אליבא דרבי דיכל לשון ניתנה ליכתב. אם כן, הא דאמר רבי קריאת שמע ככתבה — היינו בכל לשון, שהרי בכל לשון ניתנה ליכתב — אם כן היינו רבנן! ותו, תפשוט מיהא התם דאליבא דרבי בלשון

כהונה", והכוונה היא שאף שמבנים הלשון, מכל מקום לשון זו מגונה בעיניהם. (יש שנתנו טעם לדבר, שכיון שלשון זו קרובה ביותר ללשון הקודש, הריהי כלשון הקודש משובשת. ראה באליהו רבה ועוד). וכבר הקשו על שיטת תוס' זו מכמה צדדים, וראה בשפת אמת שכתב שמן הוזהר מוכח שאין המלאכים יודעים מחשבות בני אדם ויודעים רק מה שנמסר להם לדעת. ובתו"ש (וכן עוד ראשונים ואחרונים) אמרו בפשטות שמסוגיית הגמרא כאן נראה ש"אין מכירין" משמעו אין יודעים. וראה במהרש"א שכתב שאפשר לומר באופן אחר, שהוכיח לשון ארמית לפי שיש בזה חידוש שאף שלשון ארמית קרובה ללשון הקודש, וכמה דברים בתורה, והרבה יותר בשאר ספרי המקרא, נכתבו בה (וראה בשבח הלשון הזו בסוגייתו בירושלמי). בכל זאת אינם יודעים אותה, וכל שכן שאר לשונות.

הא ביחיד הא בצבור וטעמו של דבר כתב רש"י ששכינה שרויה עם הציבור, וממילא אינם נזקקים למלאכי השרת. ובמסכת חגיגה מבואר שיש מלאכים הממונים על התפילה, ולפי זה הם ממונים על תפילות היחיד (וראה מה שכתב בשפת אמת באופן אחר). וראה בן יהודע שכתב על פי דברי רש"י שהיחיד נזקק למלאכים כדי שלא יהא עיכוב וקלקול בתפילתו, ומשום כך העלה שאדם גדול אינו נזקק לכך ומתפלל בכל לשון. וכיצא דברו כתבו כי בכל מקום שאמרו ששכינה שורה בו (כגון למראשותיו של חולה) אין נזקקים לסיועם של המלאכים, ומתפלל בכל לשון.

אורה ההלכה
אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי יש אומרים שאף יחיד המבקש בתפילתו על הדברים הצריכים לו שיוכל להתפלל בכל לשון אל יתפלל בלשון ארמית. (ש"ע א"ח קא, ד).

לימא קסבר רבי — מדאיצטריך קרא שמהא קריאת שמע ככתבה. כל התורה בכל לשון נאמרה — לקרות צבית הכנסת. משום דכתיב שמע — איצטריך "והיו". ללא תדרשיה לקריאת שמע בכל לשון, אלא להשמיע לאזניו. תפלה — דקמני ממנימין: כלל לשון — לא צריך קרא, דהא רחמי נינהו, וההוא לישנא דידע לכוון לבו ליללי. יחיד — צריך שישיעוהו מלאכי השרת, ציבור לא צריכי להו, דכתיב (איזו לו) "הן אל כציר לא ימאס" — אינו מואס צמפלתן של רבים. נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא באנטוכיא — שהלכו פרמי כהונה בני צית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכפורים, ונלחמו ציום הכפורים, ושמע יוחנן כהן גדול כשהיה עומד עזודת יום הכפורים. עבידתא — חיל, לשון "העניד את חילו עבודה גדולה" (יחזקאל כט). גסקלגס — שם מלך יון. שאני בת קול — אומה מידה הממונה על כך יודעת ששנעים לשונות, מפני שעשויה להשמיע, והיא משתלחת לכל הלשונות, פעמים ליה ופעמים ליה. דאמר מר — לקמן צפרקא (לו, ג). ולמדו — ליוסף, שנעים לשונות.

תוספות

כל התורה כולה בכל לשון נאמרה — פירש רבינו חננאל: הא פשיטא דבשעת מתן תורה ניתנו למשה בלשון קודש. והאי דקאמר הכא — היינו אם ניתנה להעתיקה בלשון אחר או לא. ומפירושו נשמע דלמאן דאמר לא ניתנה להעתיקה בלשון אחר — לא ניתנה לקרוא כמו כן בלשון אחר. דמי שהיה קורא אותה בלשון פרסי והיא כתובה לשון עברי — כאילו היה קורא בעל פה. כדאמרין בפרק שני דמגילה (יח, א): קראה תרגום לא יצא. היכי דמי? אילימא דכתיבא מקרא וקא קרי תרגום — היינו על פה הוא. לא צריכא דכתיבא תרגום וקא קרי תרגום. ולא ידענא לפירושו היכי

הא ביחיד הא בצבור וטעמו של דבר כתב רש"י ששכינה שרויה עם הציבור, וממילא אינם נזקקים למלאכי השרת. ובמסכת חגיגה מבואר שיש מלאכים הממונים על התפילה, ולפי זה הם ממונים על תפילות היחיד (וראה מה שכתב בשפת אמת באופן אחר). וראה בן יהודע שכתב על פי דברי רש"י שהיחיד נזקק למלאכים כדי שלא יהא עיכוב וקלקול בתפילתו, ומשום כך העלה שאדם גדול אינו נזקק לכך ומתפלל בכל לשון. וכיצא דברו כתבו כי בכל מקום שאמרו ששכינה שורה בו (כגון למראשותיו של חולה) אין נזקקים לסיועם של המלאכים, ומתפלל בכל לשון.

אורה ההלכה
אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי יש אומרים שאף יחיד המבקש בתפילתו על הדברים הצריכים לו שיוכל להתפלל בכל לשון אל יתפלל בלשון ארמית. (ש"ע א"ח קא, ד).